

Talve ilu ja õud

AIN KALLIS

Kui kiilaspead peab mõni seksikaks ja mõni ebameeldivaks, siis kiilasjää on kindlasti üks talveaja jubedamaid nähtusi.

Kiilasjää toob inimestele loendamatu luumurde, autodele mõlke ja sageli ka tõelisi katastroofe maanteedel. Fotograafide lemmik härm on palju ohutum.

Kiilasjääks nimetatakse jääkihti, mis tekib maapinnale (teedele), kui saabub järsk külmalaine või kui pärast külma ilma järsku soojeneb või kui märga lund (vihma) langeb külmale pinnale. Vesi külmub ja sünnibki looduslik liuväli. Vahel pole libedust eriti märgatagi, eriti kui asfaldil moodustub nn must jää. Veidi hooletum liigutus - ja autot ei tunne enam ära.

Mis läigib - on libe!

1996. aasta jaanuaris tekitas kiilasjää Lääne-Euroopa magistraalidel tõelise kaose: Saksamaal registreeriti 18 tunniga üle 2000 liiklusõnnetuse, milles sai surma vähemalt 15 ja vigastada paarsada inimest. Samasugune olukord oli ka Shveitsi ja Austria teedel, kus pörkas kokku sadakond autot.

Kiilasjää vastu aitab vaid teele soola lisamine ja liiva puistamine. Kui seda ei ole jõutud teha või ei kavatsetagi (kõrvalteed), soovivad kõik liiklusõpikud säilitada külma verd (doonoreid on ju vähe!). Kui auto teeb ikkagi 180-kraadise pirueti ja millegi või kellegi vastu ei pörka, tuleb teha nägu, et midagi ei ole juhtunud, ning jätkata sõitu. Kuid ettevaatlikumalt. Üks tuttav jõudis kiilasjääal sõites õnnelikult päralt, lõi aga hooletult auto ukse kinni ja sõiduk libises külge ees vaikselt, vaikselt kraavi. Ohutul liiklemisel on palju kasu muidugi naelkummidest ja -kingadest (küside võib spordipoodidest).

Jäide, härm

Kui jääkiht tekib puudele, põõsastele, traatidele, siis nimetatakse seda nähtust jäiteks. Klaasjas sade võib kasvada õige paksuks ning muutuda ohtlikuks koormaks. Ühele tammele kogunes kunagi jäämass, mis ületas kahekordselt puu enda kaalu! Jäitekihi raskuse all langes 1969. aasta märtsis kokku Emley Moori telesaaja mast Kesk-Inglismaal.

Fotograafide hulgas on hoopis populaarsem teine talvine sademete liik - härm. Meteoroloogiaõpikuis on öeldud, et härm on kas teralise või kristallilise struktuuriga tahke sade, mis tekib puuokstele, traatidele (sageli just tuulepoolele küljele) külma uduse ilmaga või siis, kui tugeva külma korral on õhus jääkristalle. Eriti ilusad on pikad härmanarmad, mis koosnevad nõelakujulistest jää-kristallidest. Kui säärast ilu koguneb liiga palju, rebenevad telefonitraadid, murduvad puud, inimestes tekib meelehärm.

Jäidet ja härma mõõdetakse meteoväljakuil nn jäitepukkide abil. 5 mm läbimõõduga traatidele kogunenud jäite kihti mõõdetakse ja kaalutakse. Vahel võib traatidele koguneda kuni 60-sentimeetrise läbimõõduga härmakiht. Eestis on jäite ja härma maksimume registreeritud Kirde-Eestis. Väike-Maarjas tekkis 1.-2. novembril 1968 traadile 73 mm paksune jääkiht, mille kaal meetri kohta oli 416 grammi. Sama aasta jaanuaris said Narva elanikud imetleda kristalset härma 15 päeva kestel, seega päris pikalt, sest keskmiselt on terve aasta jooksul härmapäevi Tallinnas 18, Tartus aga kaks korda rohkem - 34. Härmast oleval isegi kasu põllumeestele, sest see sisaldab viis korda rohkem lämmastikku kui vihmavesi.

Veel on üks huvitav sademete liik, mis mõnikord talvel esineb - jäävihm. See tekib siis, kui vihmapiisad läbivad langemisel külma õhukihi. Piisakeste ümber moodustub jääkiht, sees on aga vesi. Sellised pommikesed on samuti üheks libeduse põhjuseks teedel.

Eestlased on alid ennustama. Ka härma järgi on vanarahvas ennustanud vilja- ja kalasaaki. Üks näide: kui nääri öösel metsad härmas on, siis on tuleva aasta rahvas vangis (Haljaste). Õnneks ei ole sel talvel veel palju härma olnud, vähemalt Tartumaal mitte (Tõraveres viiel päeval).